

Н. Я. Олійник

**“ЗА ЕУСКАДІ, ЗА ЇЇ ВОЛЮ”:
ЕТНОПОЛІТИЧНИЙ КОНФЛІКТ В КРАЇНІ БАСКІВ
У БАЧЕННІ УКРАЇНСЬКИХ ПРАВОРАДИКАЛІВ**

У статті йдеться про стереотипи стосовно етнічного та політичного конфлікту в Країні Басків з погляду Українського радикального правого крила. Основна думка фокусується на ролі басків у дискурсі сучасного українського націоналізму та сприйняття нею Баскської реальності з точки зору української історії.

Ключові слова: країна Басків, український націоналізм.

N. Y. Oliynuk

**“FOR EUSKADI, FOR ITS FREEDOM!”:
THE ETHNIC AND POLITICAL CONFLICT
IN THE BASQUE COUNTRY IN THE EYES
OF UKRAINIAN RIGHT WING RADICALS”**

The article relates to the stereotypes concerning ethnic and political conflict in the Basque Country from the perspective of Ukrainian radical right wing. The main thesis focuses on the place of Basque theme in the discourse of contemporary Ukrainian nationalism and on its comprehension of the Basque reality in the terms of Ukrainian history.

Key words:

Дзеркало баскської дійсності

Поза сумнівом, так зване “баскське питання” є однією з найбільш серйозних проблем Іспанії, котра до сьогодні не знайшла свого вирішення. Баскський націоналізм належить до найбільш сильних та динамічних національних рухів Західної Європи. Ситуація довкола Країни Басків часто перебуває в центрі уваги світових ЗМІ. Така увага в основному зумовлена діяльністю баскської радикальної лівонаціоналістичної організації ЕТА (з баскської мови “Euskadi ta Askatasuna” – Країна

Басків та Свобода), яка за допомогою терористичних методів домагається створення незалежної баскської держави “Euskal Herria” (в перекладі з баскської мови це означає – Країна еускери, тобто Країна, де розмовляють баскською.)

Часто згадана організація ототожнюється з цілим “баскським питанням”, і постає свого роду оптичний обман, коли все, що пов’язане з баскською проблемою та Країною Басків загалом, сприймається через призму діяльності ЕТА. Поза сумнівом ЕТА, котра ось вже понад 40 років веде боротьбу за незалежність “Euskal Herria”, призвела до свого роду “популяризації” Країни Басків. Певною мірою після перших замахів у далекому 1968-му світ дізнався, що існує такий народ – баски. Власне тероризм ЕТА призвів до появи такого собі синонімічного ряду “баски – ЕТА-ЕТА- баски”.

Відгомін політичних баталій і терактів у Країні Басків спорядично долинає і до України, що знаходить свій вираз на шпальтах газет та у випусках новин. Напевно ні що так не впливає на формування хибних уявлень та стереотипів, як віддаленість об’єкта уваги, неможливість його особистої верифікації та відсутність безпосереднього контакту з ним.

Тема статті лежить у площині стереотипів та уявлень про етнополітичний конфлікт у згаданому регіоні, в середовищі українських праворадикалів. Головна увага фокусуватиметься на тому, яке місце у дискурсі сучасного українського націоналізму займає баскська тематика, а також які стереотипи та уявлення про конфлікт у Країні Басків присутні в ньому. Можливо, доречно висловитися метафорично, що цей текст є спробою розгледіти Країну Басків в “дзеркалі українського націоналізму”. Власне оптичні особливості такого собі, “дзеркального відображення” чудово описав польський дослідник-іспаніст Ян Кеневич: “В дзеркалі ми все бачимо немов би трохи мутним, прикрашеним чи zdeформованим досвідом, перетвореним у стереотип. Не слід соромитися цього спадку, наших стереотипів, міфів, ілюзій і спрощень пов’язаних з Іспанією” [1, 11].

Можна сказати, що стереотипи та спрощення, поширені в середовищі українських націоналістів стосовно Країни Басків, дають можливість глибшого розуміння тих питань, які є сьогодні

ні актуальними для цього ідеологічного табору (регіоналізм, сепаратизм, право нації на самовизначення і т. ін.). Окрім того не секрет, що риторика сучасних українських націоналістів зосереджена довкола тем історичного минулого, а також становища української мови та культури. Зважаючи на це, нас цікавитиме як в українському праворадикальному дискурсі відбувається перенесення цих тем, зокрема українського історичного досвіду про боротьбу за національне визволення на баскський ґрунт.

Сепаратисти чи борці за волю?

Попри на перший погляд маргінальність баскської теми в дискурсі українських націоналістів, можна зазначити сталий інтерес до цієї проблематики з боку радикальної правниці, котрий проявляється в численних повідомленнях на Інтернет-сторінках та у виданнях таких організацій, як: “Національний альянс”, “Тризуб ім. Степана Бандери”, “УНА-УНСО” чи ВО “Свобода” тощо. Дехто з націоналістичних лідерів, особливо молодіжних, дає оцінку подій в Іспанії довкола баскського питання, а пов’язані з цим середовищем публіцисти дають вираз епістолярному духу у статтях на цю тему. Як можна здогадатися, найбільшу увагу українських радикалів привертає ЕТА, котра у їхньому сприйнятті і є виразом “баскського революційного руху”. Проте важко говорити про якусь однозначність у сприйнятті того, чим є ця організація і як оцінити її діяльність. Наприклад, в оцінці Молодіжного націоналістичного конгресу, ЕТА – це “баскське націоналістичне угруповання”, яке домагається сепарації Країни Басків від Іспанії. Члени цієї організації найчастіше тут окреслюються як бойовики, рідше – повстанці.

У повідомленнях організації “Братство” Дмитра Корчинського, члени ЕТА переважно подаються як сепаратисти, що ведуть збройну боротьбу за відділення Країни Басків і Наварри від Іспанії. [2].

У повідомленнях на Інтернет-сторінці УНА-УНСО присутня ціла гама дефініцій ЕТА, яким бракує однозначності. Так, із повідомлення від 22.07.2008 року на сторінці Чернівецької обласної організації УНА-УНСО можна дізнатися, що ЕТА – це “баскське екстремістське угруповання, що веде збройну боротьбу за відділення від Іспанії трьох баскських провінцій, а

також іспанської провінції Наварра” [3]. Разом з тим, на головній Інтернет-сторінці УНА-УНСО від 7 вересня 2007 року, де мова йде про спільну операцію іспанської і французької поліції проти ЕТА, цю організацію окреслено як “озброєне угруповання борців за незалежність Еускаді”, а її члени тут виступають як “учасники баскського національно-визвольного руху” [4]. Разом з тим, у кінці замітки, ці борці за незалежність вже стають бойовиками організації баскських сепаратистів.

Якщо ж йдеться, наприклад, про таку структуру, як Національний альянс, то тут також можна спостерігати неоднозначність в оцінці баскських радикальних організацій загалом, і ЕТА зокрема. Відбуваються свого роду коливання в оцінках ЕТА. Одного разу це “сепаратистське угруповання”, яке намагається відірвати Країну Басків від Іспанії, а іншого – “найстаріший рух за незалежність Басконії” [5]. З одного боку, зазначається, що етівцями (члени ЕТА) здійснюється терористична діяльність, а з іншого – це розуміється як державотворення [6].

Напевно серед українських праворадикальних організацій Всеукраїнська організація Тризуб ім. Степана Бандери єдина послідовно притримується позиції щодо ЕТА і вважає, що це “Національно-визвольна організація баскського народу, що веде боротьбу з іспанськими та французькими окупантами за державність своєї нації” [7]. Це формулювання абсолютно збігається з дискурсом самої ЕТА і так званого “Баскського руху національного визволення”.

Підсумовуючи питання дефініцій, які можна зустріти на Інтернет-сторінках українських праворадикалів стосовно ЕТА, можна стверджувати, що присутня ціла палітра визначень згаданої організації, котрі, як звичайно, коливаються між сепаратизмом і національно-визвольною боротьбою. Брак однозначності можна пояснити кількома причинами. По-перше – це скупість інформації про так звану “баскську проблему”, якою володіють автори згаданих вище повідомлень, не дає підстав робити категоричні оцінки щодо згаданого питання. По-друге – на Інтернет-сторінках радикальної правіці можна зустрітися, з так би мовити, безкритичним передрукуванням повідомлень інформантів на кшталт “Інтерфаксу” чи “Огляда-

ча”, що нерідко зумовлює дисонанс з тими текстами, які написані авторами, котрі організаційно чи ідеологічно належать до радикальної правіці, і їхні оцінки щодо ситуації в Країні Басків несуть в собі яскраво виражене ідеологічне навантаження. Та й загалом важко говорити про якусь монолітну ідеологічну платформу серед українських радикалів, що певною мірою дається взнаки при підході до баскської мети. Врешті третій аспект, можливо найбільш цікавий – це ідеологічні дилеми. Можна припустити, що праворадикалам важко виробити єдиний погляд на ЕТА і баскський незалежницький рух у зв’язку з тим, що і ЕТА, і організації, які становлять Баскський рух національного визволення є за своєю ідеологією і практикою ліворадикальними організаціями. Власне ЕТА є лише, так би мовити, вершиною айсберга, під мутними водами котрого таїться величезний і багатоманітний масив партій та груп, що формують так званий блок “izquierda abertzale” (з баскської – патріотична лівиця). Ці партії і групи постали внаслідок процесу дезінтеграції та розколів, які пережила ЕТА у 60-70-х роках, що було зумовлено як гострими ідеологічними та організаційними дискусіями в середині цієї організації, так і процесом демократизації Іспанії після смерті генерала Франко. Проте провідною ідеєю цього табору був і залишається марксизм. Своїм завданням “izquierda abertzale” бачить створення незалежної Країни Басків, що звичайно звучить милозвучно для українських націоналістів, але те, що це має бути соціалістична Країна Басків викликає у них менше захоплення. Окрім того, брак однастайності в ставленні до ЕТА зокрема, і баскського незалежного руху загалом, також зумовлений певною дилемою, яка для українських націоналістів має універсальний вимір, а не присутня лише у випадку з баскським питанням. А саме, що первинне – право націй на самовизначення, чи суверенітет і територіальна цілісність держави? Можна лише здогадуватися, що відповідь на це нелегке питання для українських націоналістів у 1939-му чи 1989-му році була б більш однозначною ніж у 2009-му. Власне про дилеми, які постають перед українськими праворадикалами при зіткненні з баскською дійсністю, мова піде нижче.

Хто такі баски і чого вони хочуть? – версія українських націоналістів.

Загалом можна стверджувати, що тут домінує романтичне сприйняття Країни Басків – Еускаді (баскська назва цього регіону), як загадкової країни, яку населяє один з найбільш давніх європейських народів – баски, який ще на зорі історії розпочав свою боротьбу із загарбниками, котра триває до сьогодні. Наприклад, таку візію можна зустріти у статті Андрія Левуса: “Країна Басків і свобода”, де баски – “один з найбільш загадкових народів Європи, їхня мова не подібна на жодну мову світу. Баски посідають невелику гірську територію на сході Іспанії і на заході Франції. Ці дві країни і розділили поміж себе Країну Басків. Не буду заглиблюватись у всі історичні перипетії цих складних і несправедливих процесів, скажу лиш одне – баски ніколи не здавались. Протягом століть земля басків рясно вкривалась їхньою та ворожою кров’ю” [8, 11]. У схожому дусі пише вільний журналіст Орест Форко у статті: “ЕТА – тероризм чи боротьба за свободу?”, який також веде мову про загадковий народ басків та їхню мову, не схожу на жодну іншу мову світу [9]. При нагоді можна зазначити, що ця стаття, по суті, є компіляцією згаданого вже тексту Андрія Левуса, і внесено лише невеликі авторські поправки. Ще одним з прикладів романтичного стереотипу маленького народу, що бореться споконвіку за свою державу є текст “Вічні борці”, розміщений на одному з форумів про Країну Басків і ЕТА – “Еускаді. Країна Басків. Край гордих, нескорених людей. Людей, загадкових, не схожих на інших. Вони не іспанці. Вони – баски!” [10].

Богдан Харахаш, близький до Молодіжного націоналістичного конгресу, у своїй статті “За Еускаді, за її волю!”, як і більшість націоналістичних публіцистів, підтримує тезу про “поневолені басків”, землі яких окуповані Іспанією та Францією, що збігається з дискурсом баскських радикалів про окупацію. Окрім того, на думку Харахаша низку західноєвропейських країн слід вважати імперіями, чи радше мікроімперіями, (тут автор не може визначитися, який термін є більш адекватним), які утримують регіони, що прагнуть незалежності. До цих мікроімперій він відносить й Іспанію. Власне ця теза підкріпле-

на цитатою засновника сучасного баскійського націоналізму Сабіно Арани Гоїрі: “Кастілія, а потім Еспанія насильницьким шляхом завоювали і колонізували Країну Басків. Тому Еспанія є одвічним ворогом басків, незалежно від характеру правлячого в ній режиму” [11]. Варто зазначити, що цей мотив боротьби проти імперії найбільш присутній в Тризуба ім. С. Бандери, де ледь не кожне повідомлення на баскську тематику закінчується оунівським гаслом: “Свобода народам! Свобода людині!” до якого додається заклик в стилі Антоніо Негрі – “Смерть імперіям!”, а сама баскська тематика на сайті Тризуба знаходиться в розділі “Антиімперський фронт” [12]. Окремі тексти мають яскраво виражене марксистське забарвлення, де ЕТА виступає як один з учасників Антиімперського та антиімперіалістичного фронту, а також робиться висновок, що “здобути свободу власному народу можна лише за умови цілковитого знищення мондіалістичної, лицемірної капіталістичної системи, як головного поневолювача нації і людини” [13, 14].

Незважаючи на героїчну візію, що баски це народ-моноліт, який майже одноставно підтримує незалежницький проект ЕТА і схожого типу організацій, в деяких авторів можна зустрітися з розумінням сильної поляризації баскського суспільства щодо тероризму ЕТА, хоч при цьому присутній такий собі хрестоматійний поділ на зрадників і патріотів. Так, Андрій Левус, згадуючи про вбивство колишнього члена Верховного Суду Франціско Томаса-і-Валенте відзначає: “Це вбивство поділило Басконію на дві частини. Одна, при підтримці окупантів, вийшла на вулиці з пацифістськими гаслами і є в принципі вороже налаштованою до ЕТА. Інша – ще з більшою відданістю підтримує революціонерів” [14, 15].

Сам конфлікт у Країні Басків українськими націоналістами показується досить прямолінійно, як протистояння між баскськими радикалами на чолі з ЕТА, з одного боку, а з іншого – виступає влада, чи то іспанська, чи влада баскської автономії, яка сприймається як угодовська стосовно Мадриду. Можна теж зустрітися з переконанням, що йде війна між басками й іспанцями, де перші пригноблені, другі – пригноблювачі. Натомість, ігнорується факт, що при владі в Країні Басків, з часу надан-

ня цьому регіону автономії у 1979 році, перебувають націоналісти із Баскської націоналістичної партії (Partido Nacionalista Vasco – PNV), яка за останні десять років сильно радикалізувалася і взяла на озброєння незалежницькі гасла. Слід зазначити, що трапляються поодинокі тексти, в яких відображено строкату палітру політичного життя Країни Басків, де є місце конфліктам між баскськими націоналістами, альянсам з іспанськими партіями і також критичному сприйняттю ЕТА, котра після років демократизації зійшла на маргінес і через свій, часто сліпий, терор налаштувала проти себе більшість баскського суспільства. [15]. Варто теж відзначити текст лідера Національного альянсу Ігоря Гузя “Баскський перелом”, який розміщений в його “живому журналі” і стосується виборів до баскського парламенту, що відбулися 1 березня 2009 року. Тут подано хоча й досить поверхневий, але все ж таки аналіз баскської політичної сцени, а також заміщено коротку довідку щодо мовно-етнічної структури баскського суспільства, що “a priori” є запереченням тези про єдність басків в їх устремліннях “В самій Басконії близько 50% громадян розмовляють тільки іспанською мовою, 18% знають баскську мову, але все-таки спілкуються іспанською і лише 32% розуміють та спілкуються обома мовами. Тобто, більшість басків не сприймають та не культивують своєї рідної мови, що була переслідувана режимом Франко. Окрім того, хочу зазначити, що в самій Країні Басків з 2 мільйонів жителів лише 860 тисяч є власне басками, тобто, по суті, на своїй території вони знаходяться в меншості” [16]. Та все ж слід зазначити, що у більшості випадків глорифікується ЕТА та її незламні бійці, які попри все ставлять перед собою максималістські завдання і котрі нібито підтримуються більшістю басків: “Після смерті Франко баскські революціонери не повелися на модну для того часу течію: відмовитися від минулого та піти на співпрацю з іншими буржуазними силами заради демократії. Навіщо їм та “демократія”? Їм потрібна свобода! Вони продовжують революційну боротьбу” [17, 14]. При аналізі текстів націоналістичних публіцистів, присвячених баскській темі, можна часто зустрівтися із протиставленням двох категорій – Свобода і Демократія. Як правило поняття Свободи

безапеляційно ставиться вище ніж Демократія, яка розуміється як лише прикриття для інтересів фінансових чи олігархічних груп, які, імовірно, використовують демократичні інститути у власних інтересах. У випадку з басками розуміється, що йдеться лише про намагання “іспанського імперіалізму” перешкодити цьому народу скористатися своїм правом до самовизначення, і загнати його в жорсткі рамки національної держави. Прикладом такого мислення є вступ-інтерпретація до статті мовознавця Костянтина Тищенка “Баскійський досвід мовного будівництва”, написаний Мирославом Чайковським, редактором сайту “*Мережева лабораторія “Бриколаж”*”, розміщеного на сайті Національного альянсу. “Вони [баски – Н.О.] вижили, разом з каталонцями і галісійцями, українцями і білорусами, залишками угро-фінської і кельтської цивілізації, полудневими індіанцями та ескімосами, тирольцями і баварцями, сіцилійцями і корсиканцями... Виходячи з культивованої нами націонал-анархічної позиції відзначаю потребу у відродженні кожної, бодай найдрібнішої регіональної і такої, що затиснута до лещат так званої “національної держави” (інструменту класового визиску в руках часто чужорідної або культурно девальвованої завжди компрадорської буржуазії, з її “спільними для всіх” “національними інтересами”)” [18].

Певною мірою можна говорити, що тут присутня така собі поетика “малих народів” чи, як їх ще деколи називають, “неісторичних народів”, які попри всі примхи долі вистояли, вижили зберігши свою мову, культуру та ідентичність. Це одвічне протистояння Давида і Голіафа, “неісторичних народів” з народами, котрі написали головні розділи світової історії, а сьогодні намагаються вистояти в світі глобалізації, в Європі, де традиційні цінності занепадають і відбувається виродження європейських націй: “Уже давно в минулому Хрестові походи, уже не освітлюють Європу очищувальні багаття Святої Інквізиції, уже давно немає європейської аристократії, а та “еліта”, що зайняла її місце, – це не цвіт європейських націй, а лакеї захланих аристократів смітника і підворітні, заплываної корчми і містечкового базару. Гідність виродилася в пиху одних і фальшиве покаяння інших. Стало обов’язком обплывувати власну

історію, зрікатись і соромитись її. “Неісторичні” народи – хто у кривавій боротьбі (баски, ірландці), а хто покірно похиливши отупілі голови – поступово зникають” [19].

Нерозв’язаність “баскського вузла” українські націоналісти пояснюють самим фактом існування іспанської держави на баскських землях, яка не дає можливості баскам самовизначатися, тобто створити власну державу [20].

Можна зустрітись з таким переконанням, що в Іспанії проводиться, по суті, асиміляторська політика, а баскська мова і культура піддається всіляким переслідуванням: “Баскська мова піддається гонінням в Іспанії, і мільйони басків не можуть одержувати освіту рідною мовою, басків намагаються перетворити в іспанців другого сорту” [21]. Це твердження можна швидше застосувати до часів франкізму, ніж до сучасної Іспанії, де баскам надана автономія із, напевно, найширшими повноваженнями в Європі. Можна теж додати, що з часу надання Еускаді автономного статусу, тобто з 1979 року відбувається повномасштабна баскізація. Суттєво зріс відсоток вживання еускари в баскському суспільстві, баскська література і книговидавництво розвивається швидкими темпами, а без здачі іспиту з еускари неможливо займати жодну публічну посаду в Країні Басків. Однак чомусь це питання практично не знаходить свого висвітлення в середовищі української радикальної правиці. По суті, картина Країни Басків, намальована українськими праворадикалами, більше відповідає духу франкістських часів ніж Іспанії, яка пройшла шлях від авторитаризму до демократії. Проте в тлі теж можна побачити іншу картину, а саме західно-українські землі у міжвоєнний період і діяльність ОУН в цей час.

Історичні паралелі

Паралелі між діяльністю ОУН та ЕТА дуже часто проводяться у дискусіях довкола баскського питання в українських націоналістичних колах. Найбільш поширеним є зіставлення ситуації басків зі становищем західних українців в II-ій Речі Посполитій, коли проводилася асиміляторська і репресивна політика щодо останніх. Одна з головних тез українського націоналізму, яка тут артикулюється є загальновідомою, а саме, що поневолений народ, який домагається свого права на самовизначення

у випадку відсутності демократичних важелів впливу може використовувати методи політичного терору.

Схожий погляд висловлює публіцист Богдан Харахаш, який бачить схожість у діяльності ЕТА і ОУН. На його думку обидві організації змушені були звернутися до політичного терору як до “останнього аргументу поневолених”, таким чином він робить висновок, що “українців можна поставити в один ряд в цьому пантеоні терористів – борців за національну незалежність” [22]. Ще однією спільною точкою дотику між басками і українцями, на думку представників української радикальної правниці, є відсутність протягом довгого періоду історії власної держави. Спільним, на їхню думку, є також той факт, що “і баскські, і українські націоналісти вирішили, що незалежність має бути здобута, і незалежність вони здобували адекватними до обставин методами” [23]. Очевидно, що під евфемічним окресленням “адекватні методи” розуміються терористичні акції ОУН і ЕТА. Хоча доля була більш прихильною до українців, які з часу здобуття незалежності у 1991 році перестали бути “бездержавним народом”, але все ж таки ця аналогія на думку більшості праворадикалів зберігає свою актуальність. Однак, нерідко постає дилема, щодо “адекватних методів” – чи можна виправдати тероризм навіть якщо він служить політичним цілям і боротьбі за незалежність? У контексті цього варто навести приклад дискусії на одному з форумів, де обговорюється доцільність терору УВО і ОУН у міжвоєнний період. Зокрема один із учасників форуму звертається до баскського прикладу і порівнює ОУН з ЕТА. У його розумінні політичні цілі не можуть виправдати тероризму, жертвами якого часто стають особи, що не мають безпосереднього відношення до державного апарату і не є стороною конфлікту: “В чому винні еспанці, які переходили собі мирно вулицю, коли якийсь баск підірвав автівку на цій вулиці і убив того еспанця... в якого вдома діти, дружина, старі батьки... В чому він був винен? В тому, що його уряд не дає Еускаді незалежності? Він має відповідати життям за свій уряд? І навіть якщо він також якимось чином у цьому винен, то що, до страти тоді всіх еспанців, що не бажають незалежності Еускаді?”. Натомість опонент з, так би мовити, проти-

лежного табору переконаний, що відповідальність за такі конфлікти, як конфлікт в Країні Басків несуть “окупанти”, котрі не дають свободи поневоленим народам, і жертви у боротьбі за національне визволення не уникненні: “Збройні конфлікти ніколи безкровними не бувають. Завжди страждають мирні люди. Гадаю, якби уряди Іспанії, Англії та Росії проявили мудрість і дали можливість, відповідно Басконії, Ольстеру та Чечні свободу, то ніяких конфліктів не було б. Як на мене, імперіалістичні країни самі їх провокують. Вони принесли страждання підкореним народам не менше” [24]. Як бачимо, тут досить показово виступає дилема чи політична мета виправдовує засоби терору чи ні. Натомість Віктор Рог, голова Молодіжного націоналістичного конгресу в цьому питанні виказує певну амбівалентність. З його погляду між ЕТА і ОУН не можна ставити знак рівності – “ОУН ніколи не застосовувала так званого невмотивованого терору, тобто внаслідок діяльності ОУН не постраждали невинні, випадкові люди. Це був не терор, це були відплатні акції, щодо конкретних, найбільш одіозних представників окупаційної влади.” Окрім того, на переконання Віктора Рога, оунівці основний акцент робили на політичну роботу та пропаганду серед народу. Водночас він вважає, що баски надмірно втягнулися у збройну боротьбу і занадто мало уваги приділяють політичній роботі, зокрема за межами Іспанії, щоб привернути до себе увагу і підтримку зовнішніх сил [25].

Загалом складається враження, що в середовищі українських націоналістів, попри поодинокі голоси критики, панує схвальне сприйняття дій баскських терористів з ЕТА, виправданням для чого служить теза про “іспанську окупацію” та “поневолених басків”. Подекуди це виливається у вирази солідарності із представниками ЕТА чи партій, що становлять політичне крило цієї організації, і, як вже згадувалося, найчастіше такого роду декларації виголошуються з боку Тризубу імені Степана Бандери. Наприклад, повідомлення про затримання у Франції лідерів ЕТА закінчується таким коментарем: “Недивлячись на тяжкі втрати в керівному складі ЕТА та посилення окупаційних режимів Франції та Іспанії, ЕТА продовжує свою боротьбу. Ми, українські націоналісти висловлюємо свою солі-

дарність і повну моральну підтримку баскському народу в його боротьбі за незалежність” [26]. Інколи ця солідарність набуває форм акцій протесту, як це було у випадку з пікетом, організованим представниками УНА-УНСО, у травні 2003 року під стінами іспанського посольства в Києві, на підтримку делегалізованої іспанською владою партії “Herri Batasuna” (Народна єдність), яка до моменту своєї делегалізації була політичним репрезентантом терористів з ЕТА [27].

Немає особливих підстав говорити про якусь практичну співпрацю українських праворадикалів з їхніми однодумцями із Країни Басків, проте спроби налагодити таку співпрацю спостерігаються. Наприклад, лідер ВО “Свобода”, Олег Тягнибок планував налагодити зв’язок із каталонськими і баскськими націоналістами [28]. Особливе зацікавлення в контактах з басками висловлює лідер Національного альянсу Ігор Гузь, який зізнався, що його організація мала намір відправити своїх представників на автономні вибори в Країну Басків, які відбулися 1 березня 2009 року, але з фінансових причин цю ідею не було втілено в життя. Ігор Гузь висловлює надію, що це вдасться реалізувати в майбутньому і Національний альянс готовий до контактів як із консервативними націоналістами з Баскської національної партії, так і з представниками лівих радикалів [29].

Українські націоналісти і баскське питання – між романтизмом і прагматизмом.

Як не дивно, але у ставленні українських праворадикалів до баскського питання виникає низка дилем. Першу з них можна сформулювати так – чи українські націоналісти мають залишатися невинуватими романтиками у підтримці так званих “неісторичних народів” у їхній боротьбі за власну державу, чи все ж таки мають керуватися політичним прагматизмом. Відповідь на це питання українські націоналісти намагалися знайти ще під час бурхливих 30-х років ХХ сторіччя. Так, один з ідеологів ОУН Орест Чемеринський, знаний також як Ярослав Оршан, у своїй брошурі “Де стоїмо?”, виданій у Парижі в 1938 році, тобто в сам розпал громадянської війни в Іспанії, коли на міжнародну арену вийшло питання Каталонії і Країни Басків, критикує і своїх опонентів з лівого табору і колег-націоналістів за бездумну під-

тримку права каталонців та басків у їхній боротьбі за самовизначення, так само засуджує представлення генерала Франко як іспанського відповідника генерала Денікіна, який буде “єдину і неділіму Іспанію”. На думку Чемеринського це необґрунтований романтизм, натомість він пропонує керуватися гаслом “ворог мого ворога – мій друг”, і для нього головним є те, що Франко бореться проти комунізму і впливів Москви [30, 13].

Слід сказати, що постать каудильйо і сьогодні “кидає тінь” на ставлення українських націоналістів до баскського питання. Наприклад, лідер Національного альянсу Ігор Гузь, який симпатизує боротьбі басків за власну державу, зізнається: “Безумовно, я на боці басків у їхній боротьбі за свою незалежність. З іншого боку, мені імпонує Франко з його діями по усмиренню комуністичної та анархічної зарази...” Питання для українського націоналіста складне. Якби я був баском чи іспанцем, питання, думаю, не стояло б” [31].

Чи взяти до ваги хоча б “Тризуб” – організацію, яка відкрито підтримує “національно-визвольну боротьбу баскського народу”. На сайті цієї організації поряд з розділом “Антиімперський фронт”, де містяться позитивні матеріали з виразами солідарності у справі басків і каталонців, можна також знайти статті “Шлях Іспанської Фаланги”, або текст Ігоря Загребельного “Диктатор чи національний рятівник”, в якому глорифікується постать каудильйо Франко, котрий врятував Іспанію від анархії і розрухи, яка “могла б перетворитися на безбожницьке комуністичне пекло на зразок ССРСР”. Разом з тим автор, якщо йдеться про каталонців і басків, зізнається, що “не можна замовчати і негативні аспекти режиму Франко: “Сама Іспанія була поліетнічною державою. Крім титульної нації – кастильців, тут також проживали галісійці, каталонці, баски. Усвідомлюючи свою національну ідентичність, каталонці і баски вели боротьбу за відокремлення від Іспанії і створення самостійних національних держав. Режим генерала Франко не хотів поділу держави, придушував прояви сепаратизму, здійснював асиміляторську політику” [32].

Другою дилемою, яка постає перед українськими націоналістами, якщо мова заходить про баскське питання, є питан-

ня ідеологічне, а саме як оцінити той факт, що ЕТА і блок партій “Izquierda abertzale”, який є політичним представником цієї організації, у своїй діяльності опирається на марксизм? Тобто, баскські радикальні націоналісти належать до протилежного ідеологічного табору ніж українські націоналісти.

Однак тут марно шукати якоїсь однозначної відповіді з боку українських націоналістів. Нерідко марксизм баскських радикалів ототожнюється з його радянським різновидом, а їхній націоналізм сприймається як “фасадний” і, відповідно, тут важко очікувати солідарності з діяльністю ЕТА. Такі думки висловлюють дописувачі в “живому журналі” лідера Національного альянсу Ігоря Гузя, який досить багато уваги приділяє конфлікту в Країні Басків. Ось які коментарі можна знайти стосовно запису, що присвячений Арнальду Отегі, лідеру політичного крила ЕТА: “Вони [члени ЕТА-Н.О.] ліваки, їх “націоналізм” зводиться лише до відокремлення Країни Басків. Ленін вітав такий “націоналізм” [33]. Їхню ідеологію можна назвати щось на кшталт націонал-комунізм чи навіть націонал-анархізм. Як на мене, то Україні більше потрібна єдина Іспанія ніж незалежні баски.” Ще один з учасників дискусії розподіляє погляди свого попередника щодо ЕТА і баскського сепаратизму, і висловлює занепокоєння, що приклад басків може негативно відбитися на Україні: “Як почнеться в Іспанії, то відіб’ється на Франції і т.д. Нам такий розвиток подій не потрібен. Як іспанці говорять, що баски – частина іспанської Нації – так ми говоримо, що немає русинів або вони частина української Нації. А те, що ЕТА – комуняки, то ще одна причина бути не на їхній стороні” [34].

Однак автор цього “живого журналу”, Ігор Гузь, вважає, що все ж таки ліве спрямування більшості баскських націоналістів немає визначального значення, головне, що вони виступають під національними гаслами. На його думку, українським лівим варто в цьому плані брати приклад з басків – “Я український націоналіст, право-консервативних поглядів. Але українські комуністи, що будуть йти під гаслом “Україна понад усе!” і не будуть підстилкою для Москви викликали б у мене позитивні емоції. Так як це ми бачимо в Країні Басків...” [35].

Схоже розумування демонструє публіцист Богдан Харахаш,

котрий перекоаний, що найбільш важливим є той факт, що баскські радикали стоять на незалежницьких позиціях і ведуть національно-визвольну боротьбу, а те, що це відбувається під лівими гаслами, на його переконання, другорядне. Харахаш радить підійти до цього з практичного боку, за його словами “прапори марксизму можна викинути на смітник історії, бо він себе вичерпав” [36]. Тобто, незважаючи на певний дискомфорт який спричинений тим фактом, що ЕТА і радикальні баскські націоналісти належать до лівих сил, з марксистсько-ленінським ухилом, українські націоналісти все ж таки симпатизують баскам, бо вбачають в них своїх однодумців-націоналістів, які борються за незалежність “малого народу” проти імперії, як це лаконічно охарактеризував Віктор Рог, голова Молодіжного націоналістичного конгресу: “Націоналісти не можуть бути ні правими, ні лівими” [37].

Варто зауважити, якщо йдеться про українські націоналістичні середовища, тема басків теж часто з’являється в контексті дискусії довкола Косовського прецеденту, коли націоналістична опінія досить поділена в оцінках, тобто – чи йдеться про сепаратизм чи національно-визвольну боротьбу. Власне, екстраполяція прикладу Країни Басків на Косово, а особливо на ситуацію з питанням сепаратизму і регіоналізму в Україні може певною мірою пояснити таку розбіжність у дефініціях ЕТА, про що мова йшла вище.

Досить цікавою, у світлі цього є стаття Сергія Багряного “Сепаратизм: реакція націоналістів”, де відзначається непослідовність українських націоналістів у реалізації гасла ОУН Бандери: “Свобода народам! Свобода людині!”, у випадку з Косово. Автор справедливо задається питанням, що головніше – право націй на самовизначення чи принцип невтручання у внутрішні справи держав?, і проводить аналіз ситуації в Абхазії, Осетії, Криму і Косово, а також в Країні Басків і Шотландії. На його думку, поза сумнівом, абхазці і осетини – це відмінні від грузинів народи, які мають свою традицію, і живуть на своїй території з давніх-давен, але за сучасною абхазькою і осетинською проблемами стоїть Росія, яка має відповідні інтереси у цьому регіоні, і відповідно це штучно створений сепаратизм. Схожі паралелі проводяться з Кримом, на думку Багряного, – поза сум-

нівом кримські татари – корінний народ на цих землях, “Але наразі балачки про можливий суверенітет автономної республіки є не більш ніж прикриття реальних намірів тамтешніх сепаратистів: віддати півострів під контроль або Туреччини (у випадку з радикальними колами кримських татар), або Росії” [38]. Натомість він вважає, що: “Трохи іншого ставлення вимагає ситуація довкола національно-визвольних рухів басків в Іспанії, та північних ірландців і шотландців у Британії. Не секрет, що боротьба цих народів нараховує не те що десятки, сотні років. З погляду історії, ці народи мають повне право на власну державність. І в цьому з ними завжди були солідарними ми, українські націоналісти”. Однак, на думку Сергія Багряного, баскам слід брати приклад з шотландців, використовувати парламентські, а не терористичні методи боротьби [39]. Одним із прикладів солідарності українських націоналістів з незалежницькими устремліннями, може служити заява заступника голови ВО “Свобода” з ідеологічних питань Олександра Сича, що Іспанія веде себе як СРСР наприкінці 80-х рр., блокуючи намагання Каталонії, Країни Басків і Галіції брати самостійну участь у міжнародних спортивних федераціях. На його думку: “Україна, як молода держава, повинна підтримати прагнення Каталонії, Басконії та Галісії до повної “спортивної”, а згодом і державної незалежності, як колись підтримали нас каталонці, баски та галісійці, коли наша держава виборювала незалежність” [40].

Разом з тим Олександр Сич демонструє виразну амбівалентність у підході до принципу національного самовизначення. На питання чи в контексті згаданої заяви Україна і українські націоналісти повинні підтримати право на самовизначення кримських татар, у випадку їхніх політичних аспірацій, зазначав таке: “Якщо йде процес становлення національної держави, то в цій державі на етапі становлення, коли розбудовується її фундамент будь-які автономні утворення вже априорі є загрозою відцентрових тенденцій”. На думку ідеолога Свободи одна справа, коли держава має 18 років, а інша – декілька століть [41]. Отож, якщо Україна проіснує стільки, скільки ж Іспанія, то тоді можна говорити про надання відповідного права кримським татарам. Як бачимо, українські праворадикали

досить інструментально використовують гасло “Свобода народам! Свобода людині!”, осцилюючи тим самим між романтизмом щодо басків, каталонців чи північних ірландців і прагматизмом, щодо кримських татар, абхазців, осетинів, валоризуючи одних як романтичних борців за незалежність, а інших – як сепаратистів. Проблеми, поставлені Орестом Чемеринським у 1938 році для українських націоналістів у їхній солідарності з так званими “неісторичними народами” залишаються на часі.

Підсумовуючи варто зазначити, що баскська тематика займає своє специфічне місце у дискурсі українських праворадикальних середовищ. Ця специфіка полягає в тому, що це питання має свого роду два виміри, а саме: сучасний та історичний. З одного боку, як ми бачимо, відбувається моніторинг подій довкола конфлікту в Країні Басків (замахи ЕТА, вибори, заяви політиків тощо), що можна пояснити актуальністю проблеми регіональних поділів та сепаратизму для України, які піднімаються в контексті баскського питання. Проте, з іншого боку, можна говорити, що баскський приклад більшою мірою приваблює українських націоналістів своєю романтичністю боротьби самотнього народу, який розмовляє таємничою мовою еускара, а в його авангарді стоїть революційна організація ЕТА, яка ототожнюється зі ще однією революційною організацією, тобто ОУН. Іспанський політик ХІХ століття, Кановас дель Кастільйо, сказав таке: “Якщо народи без історії щасливі, то впродовж століть найщасливішими були баски”. Можна припустити, що українські націоналісти звертаючись, у своїх статтях, до прикладу Еускаді немов би переносяться в часи 20-30-х років на Західну Україну, коли і українці також були “найщасливішими”, де панував революційний дух ОУН, бойовики якої, як і етівці, вправно ліквідували окупантів і зрадників, а на їхню честь складали пісні і влаштовували урочисті похорони. Це світ, де зрозуміло хто свій, а хто чужий. Можливо зацікавлення баскською тематикою зумовлене чимось, що можна за Полем Ріккером окреслити як “туга за наївністю”. Це ностальгія за простим і зрозумілим світом.

Література:

1. Kieniewicz Jan, *Hiszpania w zwiercadle polskim*. – Gdańsk 2001.

2. Баски погодились на автономію замість незалежності. [WWW document]. URL <http://www.bratstvo.info/bratstvo-text-6202.html> (21.03.2009).

3. В Іспанія поліція заарештувала сімох бойовиків ЕТА. [WWW document]. URL http://una-unso.cv.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=291&Itemid=30 (16.03.2009).

4. Акція проти ЕТА. [WWW document]. URL <http://una-unso.in.ua/?p=10233> (16.03.2009).

5. Андрій Архіпов. Молоді баски підтримують чеченських повстанців. [WWW document]. URL <http://www.nation.org.ua/news/2006-05-25.html> (22.03.2009).

6. ЕТА оголосила про припинення перемир'я з іспанською владою. [WWW document]. URL http://www.nation.org.ua/news/news_481.html (04.04.2009).

7. ЕТА оголосила про продовження збройної боротьби за самостійність Країни Басків. [WWW document]. URL <http://www.banderivets.org.ua/index.php?page=pages/zmist5/Basky/article003> (06.04.2009).

8. Андрій Левус. Країна Басків і свобода // Націоналізм у світі. –К.: Українська видавнича спілка, 1999.

9. Орест Форко. ЕТА-тероризм чи боротьба за свободу? [WWW document]. URL <http://h.ua/story/57328/> (11.04.2009).

10. Вічні борці. [WWW document]. URL <http://forumz.dp.ua/showthread.php?p=311608> (15.05.2009).

11. Богдан Харахаш. За Еускаді, за її волю! [WWW document]. URL <http://www.banderivets.org.ua/index.php?page=pages/zmist5/Basky/article003> (06.04.2009).

12. [WWW document]. URL <http://www.banderivets.org.ua/index.php?page=pages/zmist5/Basky/article003> (22.04.2009).

13. Андрій Левус Країна Басків і свобода // Націоналізм у світі. –К.: Українська видавнича спілка, 1999.

14. Ibidem.

15. Антон Іваніцький. Batasuna. [WWW document]. URL http://www.una-donetsk.netfirms.com/unso/new_hist2.htm (04.05.2009).

16. Ігор Гузь. Баскський перелом. [WWW document]. URL <http://guzj.livejournal.com/112803.html> (11.05.2009).

17. Андрій Левус Країна Басків і свобода // Націоналізм у світі –К. Українська видавнича спілка, 1999.

18. Баскійський досвід мовного будівництва. [WWW document]. URL http://nation.org.ua/articles/articles_372.html (12.05.2009).

19. Ігор Іванченко. Де скарб твій, там серце твоє. [WWW document]. URL <http://banderivets.org.ua/index.php?page=pages/zmist0/Ivanchenko/article01> (11.05.2009).

20. Розмова з Богданом Харахашем (10.04.2009, зберігається в архіві автора.)

21. Андрій Архіпов. Молоді баски підтримують чеченських повстанців. [WWW document]. URL <http://www.nation.org.ua/news/2006-05-25.html> (22.03.2009).

22. Розмова з Богданом Харахашем (10.04.2009, зберігається в архіві автора).

23. Розмова з Віктором Рогом ((10.04.2009, зберігається в архіві автора)).

24. [WWW document]. URL <http://www.batckivchina.uaforums.net/--vt76-30.html> (22.05.2009).

25. Розмова з Віктором Рогом (10.04.2009, зберігається в архіві автора).

26. [WWW document]. URL www.banderivets.org.ua/index.php?page=pages/news/20081203a (29.04.2009).

27. [WWW document]. URL <http://www.geocities.com/mnkternopil/novyny.html> (11.05.2009).

28. Розмова з Олександром Сичем (25.03.2009, зберігається в архіві автора).

29. Розмова з Ігорем Гузем (08.04.2009, зберігається в архіві автора).

30. Оршан Ярослав Де стоїмо? – Париж, 1938.

31. Розмова з Ігорем Гузем (08.04.2009, зберігається в архіві автора).

32. Ігор Загребельний. Диктатор чи національний рятівник. [WWW document]. URL <http://www.banderivets.org.ua/index.php?page=pages/zmistd0/200804/article16> (12.05.2009).

33. [WWW document]. URL <http://guzj.livejournal.com/100088.html?thread=1589240#t1589240> (24.03.2009).

33. Ibidem.

34. Ігор Гузь. Баскський перелом. [WWW document]. URL <http://guzj.livejournal.com/112803.html> (11.05.2009).

35. Ігор Гузь. Баскський перелом. [WWW document]. URL <http://guzj.livejournal.com/112803.html> (11.05.2009).

36. Розмова з Богданом Харахашем (10.04.2009, зберігається в архіві автора).

37. Розмова з Віктором Рогом (10.04.2009, зберігається в архіві автора).

38. Сергій Багрянний. Націоналізм і сепаратизм в умовах сучасності. [WWW document]. URL <http://narodna.pravda.com.ua/politics/493ff1dc92c3c/>.

39. Ibidem.

40. Олександр Сич. Україна повинна підтримати прагнення Каталонії, Басконії та Галісії до незалежності. [WWW document]. URL <http://www.ivano-frankivsk.vosvoboda.info/dokument003103.html>.

41. Розмова з Олександром Сичем (25.03.2009, зберігається в архіві автора).